

NZIPỤTA NA NKỌCHA AJỌ AKPARAMAGWA NDI ỌCHỊCHỊ NAIJIRIA SITE N' ABỤ NDI A HỌRỌ

nke si n'aka

Anachunam, Chinelo Chizoba

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita Ozi

Nnamdi Azikiwe University, Awka.

cc.anachunam@unizik.edu.ng

+2347062453336

Umiedemede

Ọ bụ ihe doro anya na ndị ọchịchị ala Naijiria n'oge ugbo a abughizi ihe a turu anya n'aka ha ka ha na-eme. Ọtutu ndị ọchịchị obodo bụzi ndị na-eji ohere e nyere ha were emegide ndị ha na-achị n'uzo di iche iche. Nke a mere ka mpụ na aghugho juputa n'etiti ndị ọchịchị ma na-eme ka mmepe obodo na-alaghachi azu. Ọ bụ nke a kpalitere mmuo nwa nchocha ime nchocha n'isiokwu a iji ziputa ma kochaa ajo akparamagwa ndị ọchịchị n'oha obodo site n'ileba anya n'abu ederede ndị a horo. Nchocha a bu nchocha nkowa. A gbadoro ukwu n'atutu Karl Marx were tuchaa akwukwo abu ndi a horo. Akwukwo abu ndi a horo maka nchocha a bu; *Echiche, Akonuche* na *Ije uwa*. Nchoputa na-egosi na otutu ndi ọchịchị obodo bu ndi ọchịchị aka ike, ndiohi na ndi na-achọ naani maka odimma nke ha. Ozo, bu na nwa nchocha choputara na o dika umuakwukwo na-enwekari mmasi iji akwukwo iduuzi na ejije eme nchocha karja iji akwukwo agumagu abu mee nchocha. Nchocha a ga-abara umuakwukwo ngalaba agumagu uru imata etu ndi odee agumagu si eji akwukwo agumagu ha egosiputa ihe na-emegasi n'ua. Ọ ga-enyekwu aka ime ka ndi ọchịchị obodo okachasi Naijiria nwec nchehari na omiko n'ebe ndi ha na-achị no ma ha guo nchoputa a, n'ih na o nwere ka abu si

emetuta mmadụ n'obi n'uzọ puru iche. Abụ nwere ikike ime ka mmadụ nwe mmụọ nchehghari ọsọsọ, nghota abụ ụfọdụ, na-adikwa mfe.

Ndubanye

Ọchịchị bụ usoro doro anya e ji achikwa akparamagwa ndi mmadụ n'oha obodo. O bụ nke a na-ahanye n'aka onye anya ruru ala bụ nke oha obodo nwere ntukwasa obi na ya. Ma ugbo a, o bughizi ihe a turu anya n'aka ndi ọchịchị ka a na-ahuzi. Otutu ndi ọchịchị obodo buzi ndi na-eji ohere a e nyere ha were emegide ndi ha na-achi n'uzo di iche iche.

Na mba uwa di iche iche, o kachasi n'obodo mepere emepe, ọchịchị bụ okwa puru iche a na-asopuru. Nsoyuru a bụ site n'akparamagwa ndi ọchịchị ahu na-eziputa. Akparamagwa ndi ọchịchị n'obodo ndi a bụ nke juputara n'obi umeala na ihunanya n'ebe ndi ha na-achi no. Ha na-achikwa aku na uba obodo ma were ya akwalite usoro obibi ndu ndi ha na-achi. Ha na-agbakwa mbo ichokoba aku na uba ndi na-adighi n'obodo iji nye aka kwalite mmepe obodo. Usoro ọchịchị ha na-abu nke onye kwuo uche ya. A naghị enwekebe mmegbu na mkpagbu nke ndi a na-achi. A na-ekekwa ihe obodo nwere n'uzo kwesiri ekwesị. Usoro nhoputa ndi ọchịchị n'obodo ndi a na-abu nke ghe anya oghe.

Na mpaghara obodo ndi ozo emepechabeghi emepe di ka ala Naijiria, o bughị otu ihe a ka ana-ahu n'oge ugbo a. Nsoyuru kacha cheere Naijiria aka mgba n'oge a bụ ajo ọchịchị. E nweghi ezigbo ndi ọchichị nwere ike ikwalite usoro obibi ndu ndi ala Naijiria di ka o di na mba uwa mepere emepe. Nke a bụ n'ihu mpu na aruruala juputara n'etiti ndi ọchịchị. Otutu ndi ọchịchị ala Naijiria na-eziputa ajo akparamagwa di iche iche ozigbo ha banyere n'ọchịchị. Ajo akparamagwa a ha na-eziputa gunyere ọchịchị aka ike, ọchịchị eze onye agwala m, ibufusi ego obodo na mba uwa di iche iche, ikpochi na igbu ndi aka ha di ocha okachasi na-anaghi adonyere ha ukwu

n'ajọ agwa ha, akwughị ndị ọrụ ụgwọ, iri ego obodo, ewughị ezi ụlọ akwụkwọ, okporouzo, ụlọogwu na ụlọ ahịa, ejighị nchekwa ndụ na akunauba ndị mmadụ kpọrọ ihe na ọtutu ihe ọjọọ ndị ọzọ.

Nchọcha a gbadoro ukwu na nziputa na nkọcha ajoy akparamagwa ndị ọchịchị Naijiria site n'abụ ndị a horo. Nwa nchọcha lebara anya n'akwukwọ abụ *Ije Uwa* (Ndị Ọchịchị p.41-42), *Echiche* (Ezi N' Ukpoeze p.53-54) na *Akọnuche* (Ọchịchị p.18-19),bụ abụ ndị metụtara isiokwu nchọcha a. Nwa nchọcha lebakwara anya n'akwukwọ ndị metụtara isiokwu nchọcha a ịjị nye nkwa doro anya banyere isi okwu nchọcha a. Ụfọdụ akwukwọ ndị nwa nchọcha lebara anya na ha bụ ndị metụtara agumagu, abụ, na ọchịchị. Nwa nchọcha jikwa atutu Karl Marx bụ nke kara daba na nchọcha a were tuchaa abụ ndị a horo. O si n'abụ ndị a na ihe ndị ọ hụta na gburugburu ala Naijiria gbasara ọchịchị kpebie na ọtutu ndị ọchịchị anaghị emetacha ya dị ka o si kwesi. Ajoy onodu ọchịchị nke ala Naijiria meziri ka ọtutu ndị mmadụ noro na mwute. O bụ ihe ndị a wulitere mmuo nwa nchọcha ibagide nchọcha dị otu a.

Mbunuche nwa nchọcha bụ ichoputa ma kochaa ajoy akparamagwa ndị ọchịchị ala Naijiria dị ka ndị odeabụ siri ziputa ya n'akwukwọ abụ ha na ka a ga-esi jiri nchọcha a gbazie akparamagwa ụfọdụ ndị ọchịchị n'ogo ọ bula .

Nchọcha a ga-abara ọtutu ndị mmadụ uru ma ndị ọchịchị ma ndị nwere ebumnobi ichi ọchịchị. O ga-abakwara ndị nwere mmasi ime nchọcha n'ihe gbasara isiokwu a uru n'odinihu tumadu ebe o gbasaara agumagu. O ga-abukwa ihe uru n'ebe ndi nkuzi na umuakwukwo na ngalaba asusu na omenaala Igbo no. Udi nka e jiri mee nchọcha a bụ nchọcha nkwa nke bụ nchoputa sitere n'oba akwukwo

E nweela ọtụtụ akwụkwọ agumagu e biputarala n'asụsụ Igbo nke abụ so n'otu n'ime ha. Abụ bụ akwụkwọ agumagu kacha eziputa mmetụtaobi n'ebe ọ dị ukwu. Ndị odee abụ Igbo na-esite n'abụ ha eziputa mmetụta dị iche iche ha nwere n'ebe uwa dị. Ọchịchị bụkwa otu n'ime mpaghara obibi ndụ ndị Igbo ma bụrụkwa nke ndị mmadụ na-enwe mmetụtaobi ojoo na obi ilu banyere ya n'oge ugbo a. Nke a bụ n'ihì nnukwu akparamagwa ojoo juputara n'etiti ọtụtụ ndị ọchịchị. Ọ bụ n'ihì nsogbu ajọ akparamagwa ndị ọchịchị ugbo a ka nwa nchọcha jiri bagide nchọcha a jiri chọputa etu ndị odeabụ Igbo siri site n'abụ ha were ziputa ma kọcha ajọ akparamagwa ndị ọchịchị.

Ebumnobi nwa nchọcha jiri bagide nchọcha a bụ jiji abụ ederede Igbo ndị a hoozo wee ziputa ma kọchaa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị. Ozo bụ jiji chọputa ka ndị odee abụ Igbo siri ziputa akparamagwa ndị ọchịchị n'akwụkwọ abụ ha, nakwazị ka e nwekwuo akwụkwọ nlere anya n' ọbaakwụkwọ maka ndị ka ga-eme nchọcha n'isiokwu yitere nke a. Ozo kwa bụ ime ka ndị Najirja mata mkpa ọ dị igba mbọ hụ na ha hoputara ezigbo ndị ọchịchị n'odinihu site n'iputa n'igwe tuzoro ndị a ma ga-achị nke oma vootu.

Nchọcha a ga-abara ndị ọchịchị uru jiji mata etu obi dị ndị ha na-achị nakwa etu ndị ha na-achị si ahụta omume ha na-emeso ha. Nke a bụ n'ihì na ndị odee abụ Igbo sokwa na ndị a na-achị achị. Ọ ga-abara ndị nchọcha uru ihuta ebe mgbakwasa ukwu ha ga-eji bagide nchọcha n'isiokwu yiri nke a. Ozo kwa, ọ ga-abara ndị na-amụ asụsụ Igbo uru ighota abụ Igbo nke oma. N'iga n'ihu, ọ ga-eme ka odide abụ Igbo na-aga n'ihu n'ihì na ọ ga-eme ka ndị odee na-enwe ebe mgbakwasa ukwu oge ha na-arụ ọrụ nka n'edemede ekereuche ha.

Ntulegharị Agumagu

N'ebe a, nwa nchọcha ga-atụle nkọwa dị iche iche ndị odee nyerela gbasara ọkpụrụkpụ okwu ndị putara ihe na nchọcha a. O ga-elebakwa anya n'atụtụ a ga-eji mee nchọcha a nakwa nchọcha ndị e merela n'isiokwu yitere nchọcha a.

Atutụ Nkọwa

Na nkega a, nwa nchọcha ga-atụle nkọwa ndị mmadụ dị iche iche merela n'ọkpụrụkpụ okwu ndị putara ihe n' isiokwu nchọcha a. Ọkpụrụkpụ okwu ndị ahụ a ga-atụle ebe a bụ, Agumagu, Abụ na Ochichi.

Agumagu

Agumagu bụ ụzọ puru iche otutụ ndị odee si eziputa ihe na-eme n'ụwa. Nwokoye (2019:12) na-ekwu si, "Agumagu nwere ike ibụ ihe e ji akọwa maka ndụ na ihe na-ewuru ndị n'oge nke ha". Nke a putara na otutụ ndị odee na-esite n'akwukwọ agumagu ha ziputa onodu dị iche iche ndị mmadụ nọ ya. N'ime nke a, ha na-eto ma o bụ akatọ onodu dị otu a.

Okoh (2008) na-akwado nke a site n'ikwu na agumagu nwere ike igbaziri anyị, mee ka anyị nwee mmụta gbasara ụwa na ihe ndị na-eme na ya. N'ihia nke a, e nwere ike isi na agumagu bụ enyo e ji ahuta ndụ. Agumagu bụ gbasara mmadụ na gburugburu ya. O na-enyocha mmadụ dị ka ya na ihe ndị dị na gburugburu si emekọrịta. O na-eleba anya n'ezi ihe na nsogbu na-adaputa n'onodu o bula. O na-akọwa maka agamnihu na ndaghachi azụ nke mmadụ, ike na adighi ike ya nakwuazi etu oge na gburugburu si emetuta ihe ndị a. Isi ihe kasi mkpa n'agumagu bụ iji mee obi uto nakwa iji nye mmụta.

Duru (2014:1) hatarara agumagu dị ka, "Ụzọ ndị odee si eziputa ihe na-eme n'ụwa". O gara n'ihu na-ekwu na ndị odee na-ede agumagu anaghi ede ya naani maka inwe ihe e deturu n'akwukwọ, kama ha na-aga n'ihu ikowara ndị mmadụ ihe ndị na-eme n'ụwa. N'ihia nke a, agumagu gunyere ihe dum

gbasara ebimndu nke ndi mmadu na-esi na ya enwe obi uto na mmuta.

Obichukwu (2009:12) na-akowa agumagu di ka, “ihe dum sitere n’echiche mmadu nke e kwuru ekwu ma o bu nke e dere ede, bu nke na-enye aka igosiputa na iziputa ndu na omenaala ndi. O na-esite n’ihe ndi merela eme ruo n’ihe ndi na-eme eme wee banye n’ihe ndi ga-eme n’ihu”. Nke a putara na agumagu na-arutu aka n’ihe dum gbasatara mmadu na etu ya na ihe gbara ya gbururgburu si emekorita.

Akporobaro (2012:2) n’aka nke ya ahutara akwukwo agumagu dika, “akomako nke a na-esite n’agwa na mmewere agwa ndi di n’akuko ahụ were eziputa ihe di iche iche ndi mmadu na-agabiga na ndu nakwa echiche di iche iche”. Ihe nke a putara bu na ndi odee agumagu na-esite n’ agwa ndi ha jiri ziputa akuko ha were agba n’anwu ihe di iche iche na-eme na ndu.

Agumagu bara nnukwu uru na ndu nakwa n’amumamu. Okpurukpu uru agumagu bara, di ka Akporobaro (2012:2) si ziputa ya bu na e ji ya anori oge, o na-agbaziri mmadu, o na-abawanye echiche ma na-akowara ndi mmadu ihe. O gara n’ihu kwuo na agumagu bu ohere ndi odee ji eziputa nka, echiche na ihe ndi ha hurula banyere ndu. Duru (2014:2) kwadoro echiche a oge o na-ekwu si, “Agumagu na-enye aka ime ndi mmadu obi uto ma na-eme ka ha noro n’obi anuri. O na-agbakwa n’anwu ihe dum banyere ndu”. O na-akowakwa na anyi na-esite n’agumagu enweta ohere imuta na imata nke oma ezi obibi ndu n’udi ya di iche iche. N’ihi nke a ka Anaekokwu (1998:11) ji kwuo si, “Agumagu na-achikwa ezi obibi ndu n’obodo site n’ihazi akparamagwa”.

Abu

Abu bu okwu putara ihe n’edemede nchoputa a ma buru nke a na-eziputa n’ebe niile n’omenaala mba uwa di iche iche.

Nneke (2019) kọwara ya si na ọ di ka echiche ahụ si n'ime mmadụ pụta nke na-eziputa ọnọdu onye ahụ nọ oge ahụ, nke e ji usoro okwu ahaziri ahazi ma were asụsụ nka chọọ ya mma n'uzọ pụrụ iche. Ọ bụ site n'okwu ọnụ na ederede ka e ji eziputa ya n'ụdị ya di iche iche di ka: ukwe, egwu, mkpokwu, mkpukpọ na ngugo. Abụ ederede nwere ike di na nkebi na nkebi ma ọ bụ ọ sụ ọ gbii. A na-achọputakarị ụzọ ọnọdu abụọ a ma ọ bụrụ na e detuo ya n'akwukwọ. Ekechukwu (2003:vii) si, "Abụ na-akpalite echiche anyị site n'ihe nkuzi na-ezi usoro obibi ndụ". Ụba Mgbemena (1990:x) ziputara otu echiche ahụ ma gaa n'ihu kwuo na ndanusoro nọ nnukwu ọrụ n'abụ ọ bụla, n'ihia na ọ bụ ya na-akpalite mmetụtaobi onye na-agụ ma ọ bụ onye na-egere abụ.

Emenanjo (n.d:3) n'aka nke ya si na mgbe a kpọrọ ihe ndị a abụ, anaghị asị na a na-agụ ha otu e si agụ ụfọdu ukwe, ma ọ bụ uri ma ọ bụ egwu. Ọ bughị abụ niile ka a na-abụ abụ ma ọ bụ na-agụ agụ ma ọ bụ na-ekwe ekwe. O mere ka a mata na okwu ndị a na-ekwu ma a na-agba afa bụ abụ mana a naghị ekwe ha ekwe. Ụfọdu okwu ndị a na-ekwu ma a na-eme emume bụ abụ ka ha bụ mana a naghị agụ ha agụ di ka egwu. Chukwuezi (2001:v) kọwara abụ mgbe ọ si:

Abụ bụ otu ụzọ nkọwa ihe ndị mere ma ọ bụ na-eme otu mgbe, ma ọ bụ mgbe niile na ndụ ma ọ bụ obodo. Ụfọdu bụ akụkọ ndụ e biri na mgbe ochie, ma ọ bụ nchikọta emume a na-eme, na egosikwa etu ndị mmadụ siri nabata ha, ma ọ bụ wezuga ha.

Ọ bụ kwa n'otu echiche a ka Osakwe, na ndị otu ya (1997: 33, 1-2) mere ka ọ pụta ihe ha ji kwuo si, "Abụ bụ nke onye ọ bụla maara, ma na-akọwa n'uzọ di iche iche di ka ezigbo mkpụrụokwu a haziri n'ezigbo usoro okwu. Ọ bụ mmetụta ahụ na-aputa ihe mgbe atughị anya ya, nke bụ onyinyo ndụ e

ziputara n'eziokwu di okpu nke e dere ma o bu hazie na nkebiabu ka o ga-eziputa onu. Uto na onu nke abu si n'akaramagwa ya gunyere uda ndakorita, ndanusoro, akpaalaokwu, onyinyo, na odimara".

Okoye (1996) n'aka nke ya, kwuru na abu bu ekwuru ekwu ma o bu ederede nke na-eziputa echiche miriemi ma o bu ihe mere na ndu nke e ziputara n'asusu mara mma. Asusu abu bu nke na-ama mma ma di ugwu n'udid di ya, karja asusu e ji ako akuko ma o bu iduuzi. Iwuchukwu (1999) ziputara otu echiche ahụ banyere abu oge o si na abu na-enwe mkpurwokwu siri ike na nghota, ma were atumaatu agumagu na-arụ orụ ya, karja akuko ma o bu iduuzi n'ihu na abu na-adị nkenke ma buru nke na-enye otu mkpurwokwu otutu nghota. O bu nke a mere Chinedu (nd:1) ji kwuo na o bu n'abu ka okpoabu ma o bu odeabu na-eziputa echiche ya n'asusu mara mma, nke si na mmetuta ahụ ya banyere ihe mere ya. O gara n'ihu kwuo na okpoabu ma o bu odeabu nwere ikikere ihoro asusu etu o masiri ya wee ziputa echiche ya.

Ochichi

Ochichi bu mmadu inwe ikike di ka onye nlekota. Ndi a na-achi bu ndi a na-edu edu. E nwere ike isi n'ochichi bu mmadu iweghara onodu ka onyeisi n'ime otu ma na-emejuputa ebumnobi otu ahụ (Ibeh, 2019). Onye ochichi ga-enwe ikike e ji achi ochichi. O ga-enwe mmuo e ji achi ochichi nke ga-eme ka ndi o na-achi nwee ike idi na-eso ya ma soro ya na-atuta aro etu ihe ga-esi di mma n'ochichi ya.

Ukaegbu (2005) kowara na ochichi di ka usoro e si akowaputa ma na-edo anya uru na ikwuba aka oto bara tinyere ime ihe n'usoro iwu. Nke a na-akowa na onye ochichi ga-abu onye maara oru ya ma weputa iwu na usoro a ga-agbaso n'idebe iwu ndi ahụ. Amucheazi (2006) n' aka nke ya kowara na onye ochichi odinaala bu onye ndu obodo ya. O na-atuputa

atụtụtụ maka agamnihu ndị ọ na-achị. Ọ na-agba mbo nchekwaba na izo ndị ọ na-achị. Ọ na-emekwa ka ndị ọ na-achị na-erubere ọdịnaala ha isi ma na-achikọbakwa ndị ntorobia na ndị otu ọgbọ di iche iche maka ọrụ obodo. Nke a bu maka ọchịchị ọdịnaala mana a ga-ejikwa ya tūnyere ọchịchị n'ogo ọ bula.

Dodo (1983) kpokọtara ihe niile e ji ama ezigbo onye ọchịchị ọ nụ si na ọ bu onye maara ahazi na-eñomi ihe a na-eme di mma ma na-achokwa mmekorita ndi mmadu iji hu na o tinyere n'oru ihe ndi ahụ o nomitere. Ọ gara n'ihu kwuo na onye ọchịchị bu onye na-ewulite obodo ọ na-achị na ọ bughị onye na-ekposa ekposa.

Mgbodile (2004) gbatikwuru echiche a site n'ikwu na akanka ọchịchị n'uzo di nke nke bu usoro di iche iche ma ọ bu agwa onye ọchịchị tūputara o ji choo i ruturu uzo ebe ato di mkpa aka ma metuta ibe ya n'ọchịchị. Uzo ebe ato ndi ahụ gunyere: ndi mmadu, ọrụ a na-arụ na ihe e ji aruputa ọrụ ka e were nweta ihe a na-achọ maka agamnihu obodo.

Atụtụ Ederede

Atụtụ a ga-agbado ukwu na ya were mee nchocha a bu atụtụ Marx. Ọ bu Karl Marx onye German weputara atụtụ a n'agbata afọ 1818-1883. Atụtụ a na-eleba anya na nsirihu, echiche, nghota na nkwenye Karl Max banyere mmekorita ndi mmadu bi n'otu obodo (Ifejirika 2014). Atụtụ Karl Marx na-eleba anya n'akunauba na usoro ọchịchị obodo. N'agumagu, atụtụ a na-eleba anya n'etu ndi odee agumagu siri ziputa mmekorita di n'etiti ndi ogaranya na ndi ogbenye, ndi no n'elu na ndi no n'ala, ndi na-ewe n'oru na ndi a na-aruru ọrụ, ndi na-achị achị na ndi a na-achị. Ọ na-elebakwa anya n'etu ndi nwere ego si achị ma na-ekwu ihe na-eme n'obodo dgz.

Ihe mere nwa nchocha ji horo atụtụ a iji mee nchocha a bu n'ihì na ndi ọchịchị bu ndi no n'okwa di elu n'obodo ebe ndi a

na-achị achị bụ ndị nọ n'ala. ọ bụ ndị ọchịchị bụ ndị na-ekwu ihe a na-eme n'obodo. A na-ahụta ndị ọchịchị dị ka ndị ọnụ kara wee ruo n'okwu n'ihe niile a na-eme n'obodo. Ebe ọ bụ na ebumnuche nchọcha a bụ ikọcha ajọ akparamagwa ndị ọchịchị, atụtụ a hōrō ga-enye aka ichọputa etu ndị na-achị achị si were akpaso ndị ha na-achị agwa. Ọ ga-enye aka ichọputa etu ndị odee si were abụ ha ziputa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị n'oha obodo.

Ntulegharị Ederede Nchọputaga

N'ebe a ka nwa nchọcha ga-eleba anya na nchọcha ụfọdụ e merela metutara isiokwu nchọcha a.

Nneke (2019) mere nchọcha banyere 'Usoro Ọchịchị na Naijiria: Nleba anya n'*Uwa Bụ Agha*'. Ebumnobi nchọcha ya bụ ileba anya na mpu na arụ dị iche iche ndị na-achị achị na-eme. O ji akwukwọ agumagu *Uwa Bụ Agha* dị ka ihe mgbakwasa ukwu nye nchọcha ya. Ọ bagidere nchọcha ya iji gbaa n'anwụ ajọ akparamagwa ndị ọchịchị na-akpa n'obodo. O ji atụtụ Karl Marx were tuchaa nchọcha ya.

Ibeh (2019) mere nchọcha banyere 'Ntule Mburu Metutara Nzuzu na Nsirihi ndị Igbo: Mgbazi Akparamagwa Ndị ọchịchị'. Ebumnobi nchọcha ya bụ ileba anya na mburu dị iche iche metutara nzuzu na ka a ga-esi jiri ha gbazie akparamagwa ndị ọchịchị a hūta na ha amaghị achị. Odee gbasoro usoro sovee wee mee nchọcha ya. O ji atụtụ Njirime na atụtụ Ncheke were mee nchọcha ya. Nchọputa ya gosiri na ụfọdụ ndị ọchịchị bụ aguowu, ụfọdụ bụ agwọ, ụfọdụ bụ torotoro, ụfọdụ bụ eke, ogwumagala na anụ ndị ọzọ. Anụ ndị a dị ka nchọcha ya siri kọwaputa nwere agwa dị iche iche ndị gụnyere oke oriri, anyaukwu, adighi nkọ, aghughọ na ajọ akparamagwa ndị ọzọ.

Ilukwe (2019) mekwuru nchọcha nke ya banyere ‘Ochichi, Igwu ojoro na Mgbanwe n’ejije Naijiria keoge ugbo a: Ntucha Nzuko Omeiwu nke Udele nke Charles Nwadike dere site n’aka Udoji na Emeka Nwabueze’. Ihe O bu n’obi bu ilebanya na nsogbu cheere ndorondoro ochichi aka mgbakweme ndi ocha hafere ndi Naijiria ochichi n’aka. O choputara na o bu otu udiri nsogbu ka Naijiria na-enwe kemgbe ahụ bu nsogbu ajo akparamagwa ndi ochichi. Ufodu nsogbu ajo ochichi a gunyere, enweghi ezi nchekwaba ndu na akunuba, ogo n’etiti ndi orugbo na ndi na-achi efi, ndi ntori ‘boko haram’, ‘Unknown Gun Men, d.g.z.

Umeanwe (2019) mekuru nchọcha banyere ‘Ochichi nlere anya: usoro iyi kwado Ochichionyekwuoucheya na Naijiria’. Ebumnobi ya bu iziputa na e kwesiri ka enwezio ndi ochichi a ga na-ahuta ihe ndi ha ruputarala n’ala Naijiria ihe ndi a ga na-elegara anya were na – akwadosi ochichionyekwuoucheya ike n’ala Naijiria. Nchoputa ya gosiri na onwebeghi ihe ndi e ji enyere ndu aka, ihe ndi ga-eme ka obodo mepee, ihe ndi ga na-eme ka obodo na-aga n’ihu, buru eji ama atu ndi ochichi ala Naijiria okachasi nke oge ugbo a rucharala kama o bu naani igwu ojoro na iri ngari ka ha na-eme were mee ka ihe niile e ji ebi ndu garaa oke onu. Nke a ga-emeghe anya ndi Naijiria ka ha nwe ike imata mkpa o di iweputa ezigbo ndi ochichi n’odinihu.

N’ime nchọcha ndi a e merela, nwa nchọcha choputara na o nweghi nke a gbadoro ukwu n’akwukwo abu ederede Igbo were mee. O bu nke a mere nwa nchọcha ji were choo ileba anya n’akwukwo abu ederede Igbo ndi a iyi kochaa ajo akparamagwa ndi ochichi na Naijiria.

Nziputa Ajo Akparamagwa ndi ochichi n’akwukwo abu Igbo a horo

N’ebe a ka nwa nchocha ga-eleba anya n’etu ndi odee abu ndi a, a horo siri ziputa ndi ochichi n’akwukwo abu ha.

Nziputa Ajọ Akparamagwa, ‘Ndi Ochichi’ N’akwukwo abu Ije Uwa

N’abu a koro ‘Ndi ochichi’ n’ime akwukwo abu *Ije uwa*, odee ziputara ndi ochichi n’uzo di iche iche. Na nkebi abu nke mbu, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi na-ekwe nkwa oge ha putara aririo ka a tonyere ha vootu. Odee kwuru si;

Ndi ochichi!

Mgbe unu putara aririo,

Onu unu na-atọ ka mmanu anu.

Unu kwere otutu nkwa ma ti ti ma ri ri

Otutu nti nuru nkwa abu kudara ume. (i.a. 41)

Nke a putara na oge a choro ihoputa ndi ochichi, ha na-aputa ekwe ndi mmadu otutu nkwa di iche iche ma nke ha ga-eme ma nke ha agaghi eme naani ka ndi mmadu wee tonyere ha. Di ka odee siri ziputa n’ahiriabu nke ise, otutu ndi mmadu na-eche na nkwa ndi a bu eziokwu nke mere ha ji ekuda ume oge ha nuru ya.

Na nkebi nke abuo, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi na-eme ka ihe isiike dakwasa ndi ha na-achi oge a tonyesiri ha vootu. Odee kwuru si;

Ndi ochichi!

Ego mmanu ala anyi alaala elu.

Anyi choro ndu na ihe e ji azu ya.

Anyị achọghị ibu

Ndị ji asọ mmiri asa ahụ n'ime osimiri

Ka anyị runye ahụ anyị n'ime osimiri

Ma nwetakwa ịdị ọcha.

N'ebe a, odee ji ilu wee ziputa ụdị ahụhụ ndị a na-achị achị na-enweta site n'aka ndị ọchịchị. N'iji asọ mmiri asa ahụ n'ime osimiri gosiputara na ndị ọchịchị na-eme ka ihe kọọ ndị a na-achị n'agbanyeghi na akunauba juputara n'obodo.

Na nkebi nke atọ, odee ziputara ndị ọchịchị di ka ndị anaghi emejuputa nkwa ha kwere. Odee kwuru si;

Ndị ọchịchị!

Unu ewerela ehie mere abali.

Ọ bughị ihe gi bụ akụ ilu na-ada n'ọnu ka i na-atọ.

Ewu na ọkụkụ na-ajụ ihe mere ngwere ji gbaa aji.

Ọ bụ na-aguba adighi nkọ,

Ka ọ bụ na ọkpụisi amaghi akpụ?

Unu lota nkwa unu kwere!

Nke a gosiputara na ndị ọchịchị bụ ndị na-ekwu oji eme ọcha. Odee jiri ilu kowaputa nke a oge O kwuru na 'ọ bughị ihe gi bụ akụ ilu na-ada na ntị ka i na-atọ'. Ọ bụ onọdụ a mere ndị a na-achị ji were ajụ ihe kpatara nke a; ma ọ bụ ndị ọchịchị ka o si n'aka ka ọ bụ ha bụ ndị a na-achị ka o si n'aka?

Site n'abụ a, nwa nchọcha choputara na odeabụ a ziputara ndị ọchịchị di ka; ndị na-ekwe ọtụtụ nkwa di iche iche oge ha na-

achọ ka ndị mmadụ tūnyere ha vootu; ndị na-eme ka ihe ahụhụ dī iche iche dakwasa ndị ha na-achị ma mee ka ha nọdụ n'ụkọ ebe akụ dī iche iche juputara ebe niile; ndị na-anaghị emejuputa nkwa niile ha kwere oge ha na-arịọ ndị mmadụ ka ha tūnyere ha vootu. Ajo akparamagwa ndị a niile bugbado nke a na-ahụta n'aka ndị ọchịchị ala Naijiria ugbo a.

Nziputa Ajo Akparamagwa Ndị Ọchịchị, 'Ezi N'Ukpoeze' N' akwụkwọ abụ *Echiche*

N'abụ a kporo 'Ezi N'Ukpoeze' nke dī n'ime akwụkwọ abụ *Echiche*, odee ji anụmanụ a na-akpọ ezi were ziputa ajo akparamagwa ndị ọchịchị. Ezi bụ anụ a maara dī ka anụ na-eru inyi. Nke a gosiri na odeabụ a hūgara ndị ọchịchị ka ndị agwa ha ruru inyi, Ya bụ ndị agwa ha adighi mma ma ọlị. Na nkebi abụ nke mbụ, ahiriabụ nke anọ, ise, isii na asaa, odee kwuru si;

Mgbe ezi tochara bụrụ mkpuru a kuru

Ntụ na ama, bụ oche ọ nọ.

Anyaukwu na akpiri, ume ji ndụ ya

Ndụ ezi na-ebi, ihe oyi. (i.a. 53-44)

Nke a putara na oge ndị ọchịchị banyere n'okwa ọchịchị, naanị ihe juputara ha n'ọnụ bụ okwu asị, aghugho, anyaukwu na ime ihe dī iche iche ọnụ kporo asị na ihe ruru anyị.

Na nkebi abụ nke abụọ, odee ziputara ahụhụ dī iche iche ndị a na-achị na-agabiga n'aka ndị ọchịchị. O kwuru si;

Nga anụ elu na anụ ala na-akpojila n'ogu,

Nga ọbara ụmụne ya na-ehu n'ogboogu,

Nga a na-echekpo ụmụne ya ka achicha ugali,

Nga ụmụne ya na-agba n'uju ahụhụ,

Ka mkpuruoka si agba n'oku,

Akpiri nguma na obi-echete-nwanne,

Mere ezi ọnara okpueze n'ine (i.a. 554).

Etu abụ a siri ziputa ndị ọchịchị na nkebi abụ nke abụọ a gosiputara na agha na-adaputa n'obodo ndị ọchịchị ezi (ndị

ojo) na-achi okachasi n'etiti agburu abuo. Nke a putara ihe n'ahiri nke mbu. N'ahiri nke abuo, odee kowaputara ogbugbu a na-egbusisi ndi a na-achi bu ndi bukwa umunne ndi na-achi ha. N'ahiribu nke ato wee ruo na nke ise, odee ziputara ntaramahuhu di egwu a na-enye ndi a na-achi nke bu na ha na-anọ n'onodu o di ndu onwu ka mma. O kowaputara na di ka oka si agba n'oku n'ihu oke oku na-acha ha, ka ndi a na-achi si ata ahuhu di ichie ichie. N'ahiribu nke isii na asaa, odee ziputara na ndi ochichi anaghi enwe obi nwanne n'ebe umunne ha ha na-achi no nke mere ha ji ewere oke ruuru ndi mmadu ha na-achi tinye n'akpa ha.

Na nkebi abu nke ato, odee gara n'ihu iziputa onodu ahuhu ndi a na-achi na-agabiga n'aka ndi ochichi di ka oke ahuhu, agwu na ogbenye mgbeleke. O ziputara nke a malite n'ahiri abu nke mbu ruo na nke ano. Odee kwuru si;

Ochichi ezi chiri mmadu onu n'ala,

Maka obi ezi nwere tara mmiri:

Nga aguru na-aza umunne ya afo,

Nga aghughieri na-aza umunne ya ukwu, (i.a. 54)

N'iji ziputa etu ndi ochichi si emeso ndi a na-achi ajo omume, odee, na nkebi abu nke ato, ahiri abu nke ise ruo na nke asaa kwuru si;

Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido uzọ;

Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya

Ihe anya huziri bu ulo elu. (i.a. 54)

Nke a gosiputara na ndi ochichi na-ebukoro ihe niile ha tosiri iji ruoro ndi obodo oru zufuchaa ma were ha na-aruputa ihe oma di ichie ichie naani n'obodo a muru ha. Ha anaghi elekota agburu niile di n'obodo ha na-achi anya. Naani ihe ha maara maka ya bu ala nna ha n'agbanyeghi na agburu niile so nwere ihe di n'obodo ahụ.

Na nkebi abu nke ato, ahiri abu nke asato ruo na nke iri na ano, odee ziputara udiri mmadu ndi ochichi na-etinye n'okwa di ichie ichie iji ruoro ha oru. Odee kwuru si;

Ezi n'ukpoeze bụ zuzugbe oseaka,
Ezi, oseaka; ndị odibo ya, osesaka;
Ojiego ọha bụ ogwumagana;
Ojeozị ọha bụ nwamba;
Ochedo udo ụmụanụmanụ bụ egbe:
Ochekwa ala ụmụanụmanụ bụ nne nkịta akwula.
Obodo oseaka chirị, ala afọghị. (i.a. 54)

Nkebi abụ a gosiputara na ma ndị ọchịchị ma ndị niile ha na ha so achị ọchịchị bụ otu ụdị mmadụ. O nweghị onye ka ibe ya mma. Ha niile bụ ndị bịara ogbugbu. O nweghị onye n'ime ha bịara iji obi ya wee ruo ọrụ nke na o nwere ike itogha mmuo ndị ọzọ. Odee ji mburu wee kowaputa ụdị mmadụ ndị a bụ. Onye na-egide ego ọha bụ ogwumaagana. A maara ogwumaagana di ka anumanu na-agho aghugho. O hu oji, o jie, o hukwanu ocha, o chaa. Onye na-echedo udo n'obodo ka o kporo egbe. A maara egbe di ka anu na-ebu ma na-eri okuko. Nke a putara na ndi na-echekwa udo n'obodo bu ha bu ndi na-eweta katakata. Onye na-echekwa ala umuanumanu ka o kporo nne nkita akwula. A maara nkita akwula di ka anu na-anaghi ano ala otu ebe. Nke a putara na ndi a hanyere oru nchekwa obodo n'aka anaghi ano n'ihu oru ha oge o bua nke mere ka ndi ohi na-awakpo ndi mmadu.

Nziputa Ajọ Akparamagwa Ndị Ọchịchị 'Ndị Ndorondoro Ọchịchị Obodo' N' akwukwo abụ *Echiche*

N'abụ a kporo 'Ndị Ndorondoro ọchịchị Obodo' nke di n' akwukwo abụ *Echiche*, odeo ziputara ndi ọchịchị di ka ogwumagana. Ndi na-anaghi akwudosi ike n'ihe ha bu. A maara ogwumagana di ka anu na-agbanwogharị aworo ya oge o bua. Nke a putara na ndi ọchịchị ekwesighi ntukwasa obi n'ihia na o bughi ihe ha kwuru taa ka ha na-eme echi. Odee ziputara ya etu a na nkebi abụ nke mbu si;

Ha bụ ogwumagana.

Ndi ndorondoro ọchịchị obodo.

Chi na-efo
Ha na-agbanwoghari:
Taa ha di ocha;
Echi ha di oji,
Nke ha kwuru unyaahu
Abughị ya ka ha kwuru taa. (i.a. 55)

Na nkebi abụ nke abụọ, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi ji
obi umeala na obi nro were ariọ enyemaka ndi mmadu ka a
tunyere ha vootu. Ha na-ekwekwa nkwa otutu ihe di ichie ichie
ha ga-emere oha obodo oge ha na-ariọ enyemaka. Mana oge
ha nwetara ihe ha na-achọ, ha na-agbanwe obi ha ma ghara
ime ihe ndi ahụ ha kwere na nkwa. Odee ziputara ya etu a si;

Mgbe ha choro enyemaka,
Ihu ha bu so amu;
Okwu ha bu so nro;
Nkwa ha bu uwa dum.
Mgbe ha nwetere
Ihe ha na-achọ;
Ihu ha aburu ogu
Onuokwu ha nkume;
Nkwa ha esoro ikuku.

N'iga n'ihu ikowaputa etu ndi ochichi si agharipu na nkwa ha,
odee, na nkebi abụ nke ato kwuru si;

Ochi ndi ndorondoro ochichi obodo,
Bu ochi eze elu;
Ochi mperimpe onu.
Nkwa ha na-ekwe
Bu egere-ejighi-la,
Nkwa ikom na-ekwe ogeri,
Mgbe o na-ekpe ya. (i.a. 55)

Odee gosiri ndi ndorondoro ochichi ka ndi ochi di ha n'ihu
abaghị ha obi. Ndi okwu ha kwuru na nkwa ha kwere bu naani
asi.

Na nkebi nke anọ, odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị na-anaghị achọ ọdịmma nke ndị ọzọ kama ọ bụ nke naanị ha. O ziputara nke a oge o kwuru si;

Ọdịmma ndị ha sị ha na-achọ,
Abụghị ọdịmma gị; (i.a. 55)

Nke a gosiputara na ndị ọchịchị anaghị ebu n'obi maka ọdịmma ndị ha na-achị kama naanị ihe ha na-achọ bụ maka ọdịmma nke onwe ha na nke ndị ezinaulọ ha.
Na nkebi nke ise ka odee nọrọ ziputa ụdị ndị ọchịchị dị iche iche e nwere. Ọ kọwaputara nke a sị;

Ndị ndorondoro ọchịchị obodo,
Dịcha n'ụdị n'ụdị:
Ụfọdụ bụ aguowu,
Ụfọdụ bụ okpu,
Ụfọdụ bụ nnanwuruede
Ma eriri kekoro ha ncha,
Bụ imị ibe ha ọbara. (i.a. 56)

Nkọwaputa odee gosiri na n'agbanyeghi ụdị agwa dị iche iche ndị ọchịchị nwere na otu ihe jikoro ha niile onụ nke bụ ime ka mmadụ ibe ha nọdụ n'ihe mgbu ma ọ bụ ka ahụhụ gbuo ndị ha na-achị.

Nziputa Ajo Akparamagwa Ndị Ọchịchị, 'Ọchịchị' N'akwukwo abụ *Akonuche*

N'abụ a kporo 'Ọchịchị' nke dị n'akwukwo abụ *Akonuche*, odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị anaghị elekota ala ha na-achị nke oma. Ha anaghị elekota gburugburu ha anya nke mere na ala niile emebiela. ugboala ahughizi ebe ọ ga-agba nke mmadụ na-ahụ ebe ọ ga-azonye ukwu n'ihu na ide mmiri emebiela ala niile. Odee ziputara ya etu a na nkebi abụ nke mbụ sị;

Aga m aga n'elu gaa biri
Ndi bi n'ala ahujolu anya
Ide awaala ala niile
Wakasja ya ka a wara ibe ji
Ana m ebere ama nna m akwa
N'ih i onodu ide debere ya
Mmadu ahughizi ebe a ga-azonye ukwu
Ka a na-ahu ebe ugbo si aga
A ga-ebu ugboala n'isi
Ka a ga-akpu ya n'onu?
Ndioghichi ga-aza nke a. (i.a. 18)

Na nkebi nke abuo, ode ziptara ndi ochichi di ka ndi na-ekwe
otutu nkwa di iche iche oge ha na-ari ndi mmadu ka ha
tunyere ha vootu. Ma ha anaghi emejuputa nkwa ndi a ha
kwere oge ha nwetara mmeri. Odee kwuru maka nke a, si;

Tunyere m vootu, tunyere m vootu
Aga m enye unu oku, mmiri
Ezigbo uzo, gi tunyere ha, ha merie, n'ikpeazu
Eju ole nne gi, kugororo....(i.a.18)

Na nkebi nke atọ, odee ziputara ahuhụ ndị a na-achị na-agabiga n'aka ndị ọchịchị. Ahuhụ ndị a mere ụjọ ji atụ odee n'ihì na ndị a na-achị na-echekwube na ihe ọma ga-esi n'elu abịara ha. Nke a mere onye ọ bụla jizi daa mba n'ọrụ. Odee ziputara ya etu a, si;

Aga m aga n'elu gaa biri

Ụjọ ụwa atugbuola m

Ụmụ mmadụ, ofufu ofufu

Ego nri, i hụrụ n'ebere?

Ọkụ mpinyumpinyu

Ma nkwenye ndị ugbo a bụ:

'Mana' ga-esi n'elu adara anyị

Ha jiri nọrọchaa umengwu umengwu

N'ezie, ike gwurụ ndị okenye anyị gboo

Buzi ike di ndi ntorobia anyi taa

Ọ dịkwa egwu, ụwa ọghigha (i.a. 18-19)

Etu Abụ Igbo Ndị A Siri Kọchaa Ajọ Akparamagwa Ndị Ọchịchị

N'ebe a ka nwa nchọcha ga-eleba anya n'etu abụ Igbo ndị a họtọ siri kọchaa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị.

Ndị Okwe Nkwa Eme Eme.

Ndị odee abụ Igbo ndị a họrọ kọchara ajọ akparamagwa ndị ọchịchị site n'ịkpọ ha ndị okwe nkwa eme eme. Ndị odee ndị a katorọ etu ndị ọchịchị si were eme ka ndị mmadụ tūnyere ha vootu site n'ikwe ha ọtụtụ nkwa dị iche iche ha maara na ha agaghị eme. Nke a putara ihe n'abụ a kpọrọ 'Ndị Ọchịchị' nke dị n'akwụkwọ abụ *Ije uwa* ebe odee kwuru na nkebi abụ nke mbụ si;

Mgbe unu putara arịrị,

Onu unu na-atọ ka mmanụ anụ.

Unu kwere ọtụtụ nkwa ma tị tị ma rị rị

Ọtụtụ ntị nuru nkwa ahụ kudara ume. (i.a. 41)

N'abụ a kpọrọ 'Ndị Ndorondoro Ọchịchị Obodo' nke dị n'akwụkwọ abụ *Echiche*, odee kpọkwara ndị ọchịchị ndị na-ekwe nkwa eme eme na nkebi nke abụọ oge o kwuru si;

Mgbe ha choro enyemaka,

Ihu ha bu so amu;

Okwu ha bu so nro;

Nkwa ha bu uwa dum.

Mgbe ha nwetere

Ihe ha na-acho;

Ihu ha aburu ogu

Onuokwu ha nkume;

Nkwa ha esoro ikuku.

Na nkebi nke atọ, odee kwukwara si;

Nkwa ha na-ekwe

Bu egere-ejighi-la

Nkwa ikom na-ekwe ogeri

Mgbe o na-ekpe ya.(i.a. 55).

N'abụ a kpọrọ 'Ọchịchị' nke dị n'akwukwọ abụ *Akọnauche*,
nkọcha a pụtara ihe na nkebi nke abụọ oge odee kwuru si;

Tunyere m vootu tunyere m vootu

Aga m enye unu ọkụ, mmiri

Ezigbo ụzọ, gị tunyere ha, ha merie n'ikpeazu

Eju ole nne gị, kụkọrọrọ. (i.a. 18)

Ajọ akparamagwa ndị a niile bụcha ihe a na-ahuta n'ebe ndị
ọchịchị Naijiria nke oge ugbo a nọ.

Ndị Na-Ebutere Ndị Ha Na-Achị Ahụhụ

Ndị odee abụ ndị a kọchara ajọ akparamagwa ndị ọchịchị site
n'ikwawaputa ahụhụ dị iche iche ha na-ebutere ndị ha na-achị.
Nke a pụtara ihe n'abụ 'Ndị Ọchịchị' oge odee kwuru si;

Ndị ọchịchị!

Ego mmanụ ala anyị alaala elu.

Anyị chọrọ ndụ na ihe e ji azụ ya.

Anyị achoghị ibụ

Ndị ji asọ mmiri asa ahụ n'ime osimiri.

N'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' odee kwaputara ahụhụ ndị a
na-achị na-enweta n'aka ndị na-achị ha na nkebi abụ nke abụọ
na nke atọ. O kwuru si;

Nga anụ elu na anụ ala na-akpojila n'ọgu,

Nga ọbara ụmụnne ya na-ehu n'ogboogu,

Nga a na-echekpọ ụmụnne ya ka achicha ụgalị,

Nga ụmụnne ya na-agba n'uju ahụhụ,

Ka mkpuru ọka si agba n'ọkụ,

Akpiri nguma na obi-echete-nwanne,

Mere ezi ọnara okueze n'ine (i.a. 554).

Ochichi ezi chiri mmadu onu n'ala,
Maka obi ezi nwere tara mmiri:
Nga aguru na-aza umunne ya afo,
Nga aghughieri na-aza umunne ya ukwu,
Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido uzọ;
Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya (i.a. 54)

N'abu a kporo 'Ndi Ndongoro Ochichi Obodo', odee
kochara ajo akparamagwa ndi ochichi site n'ikpo ha ndi na-
ami ibe ha obara. Nke a putara na ndi ochichi na-ebukoro oke
ruuru ndi ha na-achi tnye n'akpa ha nke mere ka ndi a na-achi
noro n'ahuhu. Ndi ochichi na-eme ka ndi ha na-achi na-
arugbu onwe ha n'oru n'akwughi ha ugwo o bula ma o bu
kwuo ha ego tosiri ugwo oru ha. Odee kowara ya si;

Ma eriri kekoro ha ncha,
Bu imi ibe ha obara. (i.a. 56)

N'abu a kporo 'Ochichi' n'akwukwo abu *Akonuche*, odee
kochakwara ajo akparamagwa ndi ochichi site n'ikowaputa
onodu ochichi ha debere ala nna ya. Odee kwuru na nkebi nke
mbu si;

Ndi bi n'ala ahujuola anya

Ide awaala ala niile

Wakasja ya ka a wara ibe ji

Ana m ebere ama nna m akwa

N'ih i onodu ide debere ya

Mmadu ahughizi ebe a ga-azonye ukwu

Ka a na-ahụ ebe ụgbọ si aga

A ga-ebu ụgbọala n'isi

Ka a ga-akpụ ya n'ọnu?

Ndị ọchịchị ga-aza nke a. (i.a. 18)

Ọ gakwara n'ihu na nkebi nke abụọ si;

Ụjọ ụwa atụgbuola m

Ụmụ mmadụ, ofufu ofufu

Ego nri, ị hụrụ n'eebe?

Oku mpinyumpinyu (i.a. 18)

Ndị Na-Achọ Nke Naanị Ha

Ndị odeabụ ndị a kọchara etu ndị ọchịchị si ewere ihe ruuru ndị ha na-achị laa n'obodo ha ma na-arụputa ezigbo ihe naanị be nna ha. Nke a putara ihe n'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' nke di n'akwụkwọ abụ *Echiche*. Odee kwuru si;

Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido ụzọ;

Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya

Ihe anya hụziri bụ ụlọ elu. (i.a. 54)

Nchịkọta Nchọputa

Site n'abụ ndị a hoooro iji kọchaa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị, nwa nchọcha chọputara na ndị odeabụ Igbo na-eziputa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị n'ime abụ ha. Agụmagụ di ka enyo e ji ahutacha ihe dum na-eme n'ụwa na-agba mbọ oge niile ime ka ndị mmadụ mata ihe ndị na-eme na gburugburu ha. Ndị odee abụ ndị a hoooro gbakwara mbọ irutu aka n'ajọ

akparamagwa dị iche iche ndị ọchịchị na-akpa n'obodo bu nke yitere nke ndị ọchịchị Naijiria na-akpa n'oge ugbo a.

Nwa nchọcha chọputara na ndị odeabụ ndị a hoozo ziputara ndị ọchịchị n'uzo dị iche iche n'ime abụ ha. Nziputa ndị a bu site na mmetuta obi ha nwere n'ebe ndị ọchịchị nọ. Nwa nchọcha chọputara na odee abụ a kpọrọ 'Ndị ọchịchị' N'akwukwọ abụ *Ije Uwa*, odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị na-ekwe ọtụtụ nkwa oge ha putara iriọ aririọ, ndị na-eme ka ihe isiike dakwasa ndị ha na-achị na ndị anaghị emezu nkwa ha kwere.

N'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' dị n'akwukwọ abụ *Echiche*, nwa nchọcha chọputara na odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị na-atụ asi, ndị na-aghọ aghughọ, ndị nwere anyaukwu na ndị na-eme ihe ọnu kpọrọ asi. O ziputakwara ha dị ka ndị na-eme ka ndị ha na-achị nọrọ n'ahụhụ, ndị na-eme ka agha daa n'etiti agburu na ibe ya, ndị na-anaghị etinye ezigbo mmadụ n'okwa dị elu dị iche iche kama ha na-etinye ndị o dị ka o dị ha.

N'abụ 'Ndị Ndozorodo Ọchịchị Obodo' dị n'akwukwọ abụ *Echiche*, nwa nchọcha chọputara na odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ogwumagana, ndị ji obi umeala na obi nro were ariọ enyemaka ndị mmadụ, mana oge ha nwetara ihe ha na-achọ, ha agbanwoo obi n'ebe ndị ha na-achị nọ. A chọputakwara na odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị anaghị eme ihe ha kwere na nkwa, ndị anaghị achọ ọdịmma nke ndị ọzọ kama o bu naani ọdịmma nke onwe ha ka ha na-achọ. Odee kọwaputakwara ụdị ndị ọchịchị dị iche iche, e nwere ndị o kpọrọ agụowu, okpu, na nnanwuruede mana ha dum bu otu n'omume.

N'abụ 'Ọchịchị' nke dị n'akwukwọ abụ *Akonuche*, nwa nchọcha chọputara na odee ziputara ndị ọchịchị dị ka; ndị anaghị elekota ala ha na-achị anya nke mere ka ide mmiri mebichaa ala niile; ndị na-ekwe nkwa dị iche iche oge ha na-

arijo vootu ma ha anaghi emejuputa nkwa ha oge ha nwetara mmeri; ndi na-eme ka ndi ha na-achi noro n'oke ahuhu.

Nwa nchocha choputakwara na ndi odeabu ndi a horo na-akocha ajo akparamagwa ndi ochichi site n'irutu aka n'ajo agwa di iche iche ndi ochichi na-akpa ma mee ka o puta ihe ka ndi mmadu hu ya. Nwa nchocha choputara na ndi odee abu ndi a kochara ndi ochichi site n'ikpo ha ndi okwe nkwa eme eme, ndi na-ebutere ndi ha na-achi ahuhu na ndi na-achocha naani odimma nke onwe ha.

Mmechi

Site na nchocha a, nwa nchocha choputara na ndi odeabu Igbo na-agba mbo iziputara ohanaze ajo akparamagwa ndi ochichi na-akpa n'oha obodo. Site n'ileba anya n'abu ederede Igbo ndi a horo maka nchocha a, nwachocha choputakwara na ndi odeabu ndi a ziputara ndi ochichi n'uzo di iche iche di ka etu mmetuta ha nwere banyere ndi ochichi siri di. Mana otu ihe doro anya bu na ndi odeabu Igbo ndi a ziputachara ndi ochichi di ka ndi nwere ajo agwa di iche iche. Echiche a mere nwa nchocha ji ekwuputa na n'ezie otutu ndi ochichi n'ala Igbo anaghi eme nke oma n'okwa ochichi ha. O bu nke a mere nwa nchocha ji arijo ka ndi no n'ochichi gbanwee agwa ha ma mee ka ndi ha na-achi nwee ntukwasị obi n'ebe ha no.

N'ikpeazu, nwa nchocha na-akwado ka ndi odee agumagu Igbo na-aga n'ihu igbara ohanaze ihe ndi na-eme na gburugburu ha n'anwu ma sitekwa n'akwukwo agumagu ha akato ajo akparamagwa di iche iche na-aputa n'oha obodo bu nke ga-enye aka ime ka ndi na-akpa ajo agwa ndi a mata na ihe ha na-eme adighi mma ma choo uzo ncheghari site n'igbazi ajo akparamagwa ha.

Edensibija

- Akporobaro, F.B.O. (2012), *Introduction to Fiction*. Lagos: Princeton Pub.
- Amucheazi, E. (2016). "Traditional institution leadership in Igbo land". An address presented at the inauguration of Centre for Igbo Students, University of Nigeria.
- Anaekeokwu, U. R. (1998), *A New Approach to Literary Appreciation*. Enugu: Format
- Chinedu, B. O. (n.d). *West African Verse in Background Analysis Lecture*. Onitsha: Kawuri & Manilas Publishers.
- Dodo, D. D (1983). "The students as leader in making". *National Christian Magazine Catholic Life*. August/September pp 18-19.
- Duru, T. (2014), *Standard Literature-in-English*. Owerri : Standard Publishers.
- Ekechukwu, R. M. (2003). *Akpa Uche*. Ibadan: University Press.
- Emenanjo, N. (n.d). *Utara Nti*. Ibadan: Evans brothers.
- Ibeh, F. U. (2019). Ntule Mburu Metutara Nzuzu na Nsirihu Ndi Igbo: Mgbazi Akparamagwa Ndi ochichi. *Ogirisi: A New Journal of African Studies*. Vol. 15 No 1.
- Ifejirika, E. (2014). *Introduction to Literary Theory, Criticism and Practice*. Awka: Mabcom
- Ilukwe, E. E. (2019). Leadership, Corruption and Revolution in Contemporary Nigerian Drama: an Analysis of Charles Neadigwe's Udoji and Emeka Nwadigwe's, a Parliament of Vultures. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*. Vol. 5, No 3.
- Iwuchukwu, C. (1999). *The Mastery of Literature*.

- Lagos: Macckho-Ricckho Press & Publishing.
- Mgbemena. A. U. (1990). *Echiche*. Lagos: Macmillan.
- Mgbodile, T. O. (2004). *Fundamentals in educational administration and planning*. Enugu: Magnet Business Enterprises.
- Nneke, A. C. (2019). Onọdu Abu Ntoaja N'Emume Achumnta N'Omambala. *Odezuruigbo Journal*. Vol. 3. No 1.
- Nneke, C. A. (2019). Political Leadership in Nigeria: An Analysis of Uwa Bu Agha. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*. Vol. 5, No 3.
- Nwadike, U. N. (2006). *Akọnuche*. Obosi: Pacific Press.
- Nwokoye, A. N. (2019), *Abu Ikpe: Ngwaọrụ Na-Agbazi Usoro Obibi Ndu*. Onitsha: Noben Press.
- Obichukwu, O. (2009), *Elements of Literature*. Lagos: Treasure Pub.
- Okediadi, N. A. (2003), *Ije Uwa*. Enugu: Fulladu Publishers.
- Okoh, N. (2008). *Preface to Oral Literature*. Onitsha: Africana First Publishers. Onitsha: Noben Press.
- Osakwe, N. Okoye, I. & Umeasiegbu, R. (1997). *Communication Skills in English*. Enugu: Ngib Publishers.
- Ukaegbu, F. N. (2005). *The Igbos, The African root of nations*. Ibadan: Heinemann Educational Books.
- Umeanwe, C. M. (2019). Leadership by example: Model for Sustainable Democracy in Nigeria. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*. Vol. 5, No 3.

